Morbul multiplei personalități în familia Moscu din *Domnișoara Christina*

Motto: „Talentul unui scriitor este de la Fiul, geniul îi este de la Duhul Sfânt" (după Leon Bloy, citat de Mircea Vulcănescu). „Fulgurantă personalitate pe cerul literelor românești, cu strălucitele sale daruri, Mircea Eliade este un romancier predestinat", scria Perpessicius.

Ajuns în vara lui 1944 să-i facă lui Mircea Eliade o vizită în Portugalia, Horia Stanca a avut o inspirație riscantă întrebându-l, când ambii se găseau pe plajă, care ar fi cea mai perfectă poezie eminesciană [1]. Cu asemenea întrebare, s-a încins între ei o pasionantă discuție. Atât de lungă și de interesantă încât, în final, le-a provocat o „insolație eminesc-oceanică", scrie fratele poetului Radu Stanca. Zărindu-l în loja vecină pe Mircea Eliade la un concert de la Ateneu, Mărgărita Vulcănescu a sesizat că privirile publicului se îndreptau preponderent spre Eliade și nu spre Dan Botta sau spre soțul ei, Mircea Vulcănescu, și că „son long voyage en Inde, ses romans tellement recherchés du public l'ont rendu mystérieux et célèbre." (*Memorii-Jurnal*, vol. I, 2013. p. 277).

În 1943 se reeditase la București una dintre capodoperele scrisului eliadesc, *Domnișoara Christina*, în care străluceau pe alocuri sublime versuri eminesciene din *Luceafărul* și din *Strigoii*. Dar este de presupus că Mircea Eliade, în discuția din 1944 cu Horia Stanca, atașat de presă al Legației României la Berlin, nu a făcut nici o referire la „strania și tulburătoarea Christina" din romanul citit „cu multă încordare" de Cioran (Scrisoare către Mircea Eliade, 8 dec. 1936). Încă din 1921 poemul *Luceafărul* fusese prelucrat sub formă de operă de baritonul și compozitorul Nicolae Bretan (1887-1968), născut în zona curat românească a Năsăudului, intrată în componența Ungariei ca urmare a Dictatului de la Viena. Din *Jurnalul* lui Mircea Eliade aflăm că, pentru smulgerea prin șantaj a jumătății de Ardeal, s-a argumentat în 1940 cu falsuri furnizate de istoricii maghiari. „Nu cerem de la lume decât putința dezvoltării pacinice –scria Eminescu pe 11 aprilie 1878. Nu voim decât să putem fi un stat de cultură în această parte înăsprită a Europei" (apud. Al Husar, *Avem o misiune*, 2004, p.271). După ocuparea Transilvaniei de Nord-Vest de către armata lui Horty, grăbită să purifice etnic jumătatea de Ardeal primită de la Hitler, baritonul Nicolae Bretan s-a refugiat la Timișoara. Pentru că în Năsăud, 167 de români fuseseră uciși cu bestialitate [2]. Odată cu noua administrație maghiară, din septembrie 1940 începuseră masacrările în masă ale românilor rămași majoritari și trimiterea evreilor ardeleni în lagărele naziste. La Timișoara, Nicolae Bretan a transformat poemul eminescian „Strigoii" în spectacolul de operă „Arald", compus în 1942. „După lunga eclipsă care se abătuse asupra culturii românești" [3], premiera operei „Arald" s-a montat la Iași în 1982, mult după decesul valorosului compozitor român din perioada interbelică. Doar cu un an înainte de marea trecere, e posibil să fi aflat și Bretan, marginalizat până la moarte de „torționarii culturii românești" (ibid.), că în parcul Ateneului fusese înălțată hieratica statuie a lui Eminescu realizată de Gh. Anghel, inspirat de chipul din tinerețe al poetului [4]. În puținul pe care l-a scris despre beletristica eliadescă, Ion Negoițescu decriptează o „puternică influență eminesciană asupra prozei de tinerețe a lui Mircea Eliade". Pornit de la observarea întrepătrunderii lumii vii cu lumea morților, criticul literar, într-o lacună de inspirație, găsește influențe eminesciene nu numai în *Domnișoara Christina* și în *Șarpele*, ci și în *Secretul Doctorului Honigberger* și în *Nopți la Serampore* [5]. Transferat în proza eliadescă ar fi fost mai cu seamă acel fantastic eminescian care apare în *Luceafărul* și în *Strigoii*. Pentru Negoițescu, inserțiunea versurilor din *Luceafărul* și din *Strigoii* ar avea în *Domnișoara Christina* „funcția precisă de a transpune *vraja* lirismului eminescian în noua plăsmuire" care reia tema *Luceafărului*,cu deosebirea că un bărbat este ispitit de duhul unei moarte: „Când doamna Moscu recită Sandei versurile poetului, perspectiva în fantastic se deschide la fel de larg ca și prin rostirile eminesciene nocturne ale Christinei" scrie Ion Negoițescu în textul *Mircea Eliade sau de la fantastic la oniric* [6]. Spre deosebire de o asemenea opinie, noi credem că, în *Domnișoara Christina*, versurile citate din *Luceafărul* și din *Strigoii* au fiecare rostul lor particular. Spre exemplu, cele din *Strigoii* marchează înfrângerea rezistenței lui Egor la asalturile amoroase ale nimfomanei fantome. Cucerit de-a binelea, „înecat în greață și în voluptate" (p.120), pictorul a auzit rostită lângă ei frântura de poem: „Arald, nu vrei pe sânu-mi tu fruntea ta s-o culci?/ Tu zeu cu ochii negri... O! ce frumoși ochi ai.../ Las' să-ți înlănțui gâtul cu părul meu bălai.../ Viața, tinerețea mi-ai prefăcut-o-n rai –/ Las' să mă uit în ochii-ți ucigător de dulci! " (*Domnișoara Christina*, 1991, p.121). Crezând că visează și „nimeni nu-l silește să se trezească", tânărul spune duhului întrupat al frumoasei Christina că „acum o iubește" (cap. XVI, p.122), după ce strigoaica tocmai se avântase să imagineze minunea nemaivăzută de a rămâne împreună cu Egor care să fie numai al ei, să n-aibă a-l împărți cu Sanda. De la bun început alegerea poemului *Luceafărul* intenționase a semnala posibila asemănare de situație: „...Și dacă au fost fete care s-au îndrăgostit de luceferi, de ce nu te-ai putea și tu îndrăgosti de mine?" l-a întrebat pe Egor fantoma tinerei nimfomane. Într-adevăr, domnișoara Christina fusese ucisă de amantul ei turbat de gelozie, când a văzut-o că face amor cu țăranii răsculați la 1907, invitați doi câte doi în iatacul ei, în care-i aștepta goală.

Într-o primă instanță, răspunsul lui Egor apare identic cu răspunsul pe care-l dă Luceafărului fata de împărat: „Nu pot... Mi-e frică de tine!" (p.80). Într-o a doua instanță, firul epic al romanului pare a se reîndrepta către basmul iubirii dintre doi îndrăgostiți de esențe cu totul diferite [7]. Vraja iubirii nefirești dispare însă pe neașteptate, odată cu sesizarea urmei glonțului tras de amant. Urma sângerândă a rănii, rămasă proaspătă pe trupul strigoaicei, îl face pe Egor să reajungă cu picioarele pe pământ și să aleagă calea tradițională a unicei dezlegări posibile.

La o privire superficială, versurile eminesciene par reproduse în roman pentru că Eminescu fusese poetul preferat al nimfomanei devenită strigoi, după ce o luase pe calea destrăbălării și a cruzimii de la 16-17 ani. Vizitând în noapte și în vis pe tânărul pictor Egor Pașchievici, singurul rămas din mulțimea de musafiri care se grăbiseră să părăsească acele locuri necurate, decedata soră a doamnei Moscu îi reproduce pasajul prin care îndrăgostita fată de împărat îi spune Luceafărului următoarele cuvinte: „Mă dor de crudul tău amor/ A pieptului meu coarde,/ Și ochii mari și grei mă dor,/ Privirea ta mă arde..." Strofa din *Luceafărul* este recitată la prima vizită a domnișoarei Christina, când iubirea dintre strigoaică și pământeanul pictor era pură închipuire. Fiindcă, în acea primă noapte, privirea lui Egor n-ajunsese aprinsă de focul dragostei. Nici pentru Sanda, nici pentru domnișoara Christina, femeia-vampir care, alegându-l să-i fie amant, și nu o sursă oarecare de sânge, i s-a adresat cu apelativul „dragostea mea". Spuse înainte de vreme, versurile din *Luceafărul* sunt și ele perfect nelalocul lor. Căci ce poate fi mai deplasat decât să-i spui unui tânăr care n-a dat nici un semn că te-ar iubi, că te doare iubirea lui? În captivantul roman, rolul acestei strofe ne pare a fi tocmai acela de a semnala că ceva nu este așa cum s-ar vedea cu o privire grăbită. La prima ei recitare, strofa scotea în evidență nepotrivita asociere între două situații care nu ajunseseră a semăna între ele. Recitate de doamna Moscu în camera Sandei – anemiată de mătușa ei decisă a o lichida –, a doua invocare a acelorași versuri face să transpară multipla personalitate a gazdei, „locuirea" [8] ei de către duhul surorii pe care o visează adesea, cum i se întâmplă și micuței Simina. Suprapunerea personalității domnișoarei Christina, care, în viață fiind, avusese bizara plăcere de a omorî pui de păsări, apare și la intrarea d-nei Moscu în camera Sandei la miez de noapte, ținând în pumni un pui negru luat dintr-un cuib (p. 117). În scena distrugerii portretului și a iatacului domnișoarei Christina, doamnei Moscu i se substituie o a treia personalitate, cea a mamei sale spunându-le în 1907 țăranilor răsculați că au pus foc la casă uitând că are și ea copii (p.135). Ultima invocare a strofei din *Luceafărul* este parțială, „Și ochii mari și grei mă dor, / Privirea ta mă arde...". Ea pare să indice că versurile s-au încrustat în chiar pelicula cu filmul vieții lui Egor Pașchievici trecut nu doar de vămile somnului, cum scrie explicit Mircea Eliade, ci și de vămile vieții.

Fascinantul roman, scris când avea doar 29 de ani, cuprinde și teme pe care Mircea Eliade le va dezvolta în beletristica din exil. În *Domnișoara Christina* apare tema „scorburii în care omul se simte singur, îngropat de viu și fără de scăpare" (p.143) care este reluată în 1963 în povestirea *Podul* [9]. Motivul personajului Radu Prajan, aflat în vis sau în lumea de dincolo, a cărui figură își schimbă înfățișarea, semănând cu figura profesorului Nazarie ținând-o pe Simina în brațe, reapare în nuvela *Ivan*. În această povestire din 1968, chipuri de persoane decedate cunoscute de Darie începuseră să semene cu figura muribundului Ivan trecut pe tărâmul de dincolo [10]. După ce strania doamnă Moscu se hotărâse cu greu să nu mai declame din poetul preferat al surorii ei, împușcată în urmă cu treizeci de ani, fantoma domnișoarei Christina se lasă ghicită și în spatele apelativului „dragostea mea". Slăbită de sângele cu care se hrănise din ea mătușa-vampir, Sanda i se adresează astfel lui Egor, cu care abia dacă începuse să se tutuiască. Nefireasca intimitate l-a cutremurat pe tânărul care brusc și-a amintit de vizita nocturnă a strigoaicei și a replicat, făcând-o pe Sanda să plângă: „Nu-mi spui *tu*, [Sanda], lucrul acesta". Aici se subînțelege cu ușurință ce a intenționat să sublinieze Egor: Nu Sanda i-a spus „dragostea mea", ci duhul Christinei care a luat-o și pe ea în posesie, conferind și anemiatei fete o dublă personalitate. Lucrul devine și mai evident odată cu îndărătnicia Sandei de a nu-i povesti lui Egor pe unde s-a preumblat. Refuzul ei este însoțit de o ciudată frică de tânărul pictor. Ceea ce-l face pe Egor să pună corect diagnosticul bolii ei subite: „O fură și pe ea, o farmecă și pe ea." (p.76).

Logodit deja cu Sanda, Egor este atras în cursă de Simina, „locuită" la rândul ei de femeia-vampir și nu „îndemoniată", cum greșit scrisese Eugen Simion, pentru care domnișoara Christina ar fi un „personaj absent" iar Simina ar fi fost „personajul central al romanului"[11]. Nimfomana stafie știe cu precizie că pictorul va fi pentru „mica vrăjitoare" o pradă de zile mari. În întâmplarea care se va păstra foarte puțin timp în memoria lui Egor, atât el, cât și Simina, au fost mai mult sau mai puțin marionete ghidate de strigoaică. Scena din pivniță se petrece în prezența duhului Christinei pe care doar Simina îl vede și care în schimb îi produce o teribilă spaimă tânărului, care își pierde complet controlul asupra propriei sale ființe. „Petrecerea" în trei trimite gândul la o pisică mamă care-i aduce pisoiului ei un șoricel viu să se joace. Simina râde cu un râs care „nu mai semăna cu râsul ei obișnuit. Și glasul ei era schimbat, poruncitor, senzual, feminin" (p. 93). Supus de puterile diavolești ale domnișoarei Christina, Egor are ochii împăienjeniți și auzul ațintit la poruncile venite odată cu „glasul fermecat al Siminei". Când mica strigoaică setoasă de sânge își înfige dinții în buzele lui, Egor „simți o neînchipuită, cerească și sfântă dezmierdare" (95).

Pe calea visului, tânărul aflase cu o noapte înainte puterea domnișoareu Christina de a porunci oamenilor morți, precum Radu Prajan, și posibilitatea ei de a-l chema pe *Celălalt*: „Eu ți-am adus aici teroarea *Celuilalt*, mai rău și mai drăcesc decât mine... Mă vei iubi... Ai văzut ce usor mi-a fost să te sugrum de groază. *Cineva* a fost lângă tine și a fost de-ajuns ca să te pierzi. *Cineva* pe care nu-l cunoști, dar pe care nu-l vei uita niciodată. Și ca el sunt sute și mii și toți ascultă de porunca mea. Egor, iubitule...Cum te vei arunca în brațele mele!" (p.82-83).

În anul când a conceput romanul *Domnișoara Christina*, Eliade se ocupase de editarea a două volume din scrierile lui Hașdeu. Și nu e greu de imaginat că fantoma Iuliei, comunicând prin scriere automată cu Bogdan Petriceicu Hașdeu [12] l-a făcut să-și pună problema „tinereții oprite în loc" (M.E.). Numai că în *Domnișoara Chistina* o asemenea problemă capătă reliefuri noi și spectaculoase, prin alegerea temei ținând de mitul popular al strigoiului. Mit încă și mai complicat, prin „locuirea" strigoaicei în rudele ei, dintre care doar Sanda se făcuse vinovată de a o fi „uitat". Și, desigur, prin capacitatea femeii-vampir de a-și alia duh diavolesc, chemat să-l îngrozească într-atât de mult pe Egor, încât să-i pară o binefacere prezența Christinei, pe care s-o vadă altfel. Atmosfera de basm terifiant este amplificată prin înșiruirea în vis a blestemățiilor ce-i stau la-ndemână strigoaicei, dacă tânărul continuă să repete că ea e moartă iar el viu și dacă mai fuge, împotrivindu-se insistentelor ei avansuri erotice: „Aș fi putut să-ți înghet gândul și să-ți usuc limba, spuse ea. Aș putea oricând să te am în puterea mea, Egor!... Mi-e ușor să te farmec, să fac tot ce vreau din tine... M-ai urma și tu, ca ceilalți... Și sînt foarte mulți, Egor... Nu mi-e teamă de rugăciunile tale... Dar pe tine nu vroiam să te ucid, dragostea mea, cu tine vroiam să mă logodesc... Curând ai să mă vezi și altfel... Ai să te deștepți acum, când vreau eu, ai să te deștepți." (p.81).

În povestirea *Nouăsprezece trandafiri* – scrisă în 1979, când i-a făcut lui Camilian Demetrescu [13] prima vizită în Italia, regizorul Ieronim Thanase, personaj care apăruse și în *Uniforme de general* [14], afirmă limpede următoarele: „Știu că omul, ca și Cosmosul, au mai multe dimensiuni decât cele pe care le-am învățat la școală, aici, în Occident" [15]. Din păcate, pentru toți comentatorii romanului Domnișoara Christina, cele învățate la școală au devenit literă de lege, împiedicându-i să priceapă beletristica „celui mai mare istoric al religiilor din sec. XX".

Isabela VASILIU-SCRABA

Note:

1. vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Horia Stanca despre Mircea Eliade*, https://www.youtube.com/watch?v=lv9T3kDXBxg .

2. Din cauza masacrelor și a terorii dezlănțuite pe teritoriul românesc alipit Ungariei (sept. 1940 – oct. 1944) prin Dictatul de la Viena, 200000 de români s-au refugiat în România și 280000 au fost expulzați cu de-a sila din Transilvania de Nord-Vest. Mulți dintre românii rămași au fost aruncați de administrația maghiară în lagărele de la Satu Mare, Carei, Târgul Mureș, Marghita, Someșeni, Zalău, Priscop-Landany și în închisorile din Cluj, Oradea, Gherla, Sighet, Baia Mare, Sf. Gheorghe și din interiorul Ungariei (Seghedin, Debrețin, Budapesta, Bekes-Csaba, etc). Masacrele, omorurile, schingiuirile cu scosul ochilor, zdrobitul membrelor, bătutul cuielor în spinare împreună cu steagul românesc, spânzurare cu capul în jos pînă la pierderea minților, înjungheri cu baioneta si aruncarea în celule pentru o moarte lentă, violarea și înjunghierea femeilor tinere, măcelărirea copiilor, femeilor insarcinate și bătrânilor, masacrele în masă cu focuri de mitralieră au totalizat 19040 de atrocități în județele Bihor (3598), Ciuc (538), Cluj (6256), Maramureș (284), Mureș (2534), Năsăud (167), Odorhei (179), Satu Mare (1216), Salaj (1880), Someș (1623), Trei Scaune (765), toate petrecute între 1 sept. 1940 si 15 mai 1941 (vezi *Teroarea hortystă din Nord-Vestul României între sept. 1940 și oct. 1944*, București, Ed. Politică, 1985 și „Almanahul Steaua", Cluj-Napoca, 1985). La aceste acțiuni de purificare etnică a teritoriului ocupat din străvechime de români s-au adăugat evacuarea administrativă a 60000 de români trimiși de administrația hortystă în lagăre de muncă, de unde s-au reîntors 8000 de români, precum și trimiterea românilor pe linia întâi a frontului, ceea ce a dus la "100000 de victime în cazul armatei a 2-a maghiare la cotul Donului" (cf. Mircea Tudoran, în „Jurnalul literar", București, noiembrie-decembrie, 2003, p 16).

3. vezi Camilian Demetrescu, *Marea impostură: Jules Perahim (1914-2008), torționarul nedreptățit*, în vol.: C.Demetrescu, *Exil*, Ed. Albatros, 1997, pp. 133-147.

4. vezi Vasile Băncilă, *Gheorghe Anghel. Profil de medalie*, în vol.: V. Băncilă, *Portrete și semnificații*, prefață acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, București, 1987, pp.257-290. A se vedea și Camilian Demetrescu, *Din catacombele realismului socialist – marii excluși: Gh. Anghel și Ion Țuculescu*, în: C. Demetrescu, *Exil*, vol.II, Ed. MNLR, 2009, pp.258-262.

5. vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Occultisme tantrice la Serampore*, în „Acolada", Satu Mare, nr.6/ 2021 și nr. 7-8/ 2021.

6. vezi Ion Negoițescu, *Scriitori moderni*, vol. II, Ed. Eminescu, 1997, pp. 271-272.

7. vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Cunoașterea-reamintire, cosmogonie și metamorfozele lui Hyperion*, https://isabelavs2.wordpress.com/isabelavs-hyperion-anamnesis/ . A se vedea și Isabela Vasiliu-Scraba, *Luceafărul –esența noumenală a iubirii*, https://www.youtube.com/watch?v=RHRNya4PK5w .

8. vezi Pere Francois Brune, *Les morts nous parlent*, vol. II, sau, https://www.youtube.com/watch?v=HqjWzqeb9jw, de la min. 20:40 .

9. vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Peștera lui Platon și peștera eliadescă (despre nuvela „Podul" din 1963)*, în rev. „Acolada" nr. 4/ 2022.

10. vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Bolșevic inamic și amic sau călătoriile PSY ale lui Darie (despre nuvela „Ivan" de M. Eliade)*, în rev. „Acolada" nr. 5/ 2022.

11. vezi Eugen Simion, *Mircea Eliade: Nodurile și semnele prozei*, Iași, Ed. Junimea, 2006, p.152.

12. vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Un loc geometric al artei, religiei și filosofiei: Castelul celor două Iulii Hașdeu*, https://isabelavs2.wordpress.com/hasdeu31castel/ .

13. vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Mircea Eliade despre arta lui Camilian Demetrescu*, https://www.youtube.com/watch?v=Wa-PPAo2z_0 .

14. vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Statul-închisoare și artistul adevărat (despre „Uniforme de general" de M. Eliade)*, în rev. „Acolada" nr. 1/ 2021, pp.12-13.

15. vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Dresați să-l uite pe Albini (despre „Nouăsprezece trandafiri", de M. Eliade)*, în rev. „Acolada" nr. 3/ 2022.